

Základný myšlienkový pôdorys: modlitba, obraz, modlitba pred obrazom (?)

1) Modlitba ako prejav duchovného života! Ako rozmýšľame o modlitbe? Ako o mimoriadnom prejave duchovného života? Čo je duchovný život? Otázky: Môže byť nejaký život neduchovný? Už tým, že je ľudský, je nutne duchovný. Jeho modalitou nutne ako duchovného je aj možnosť túto modalitu odmietat', obchádzať, vzpierať sa jej, míňať sa s ňou...! = Duchovný život ako život ducha tiahne k duchovnému, k neviditeľnému, precitovanému, k tomu v čom a čím duch žije!

Arthur Schopenhauer: „Hudba... by sa mohla vyskytovať aj vtedy, keby sveta vôbec nebolo.“¹ Hudba ako najnehmotnejšie, teda najduchovnejšie umenie. Počúvanie hudby, čítanie, premýšľanie, zalúbenie v tvare vecí, výhľad do krajiny, to všetko sú prejavy skutočného duchovného života! Zabúdame na to a kreslíme hranice tam, kde nie sú!

Čo je životom ducha? Samotný život! Život, ktorý je sebvzťahom života k sebe samému; život je Boží život v nás! Život sa dáva žitím! Majster Eckhart hovorí: „Život je sám osebe taký žiadúci, že po ňom človek túži preň samotný.“² Kresťanstvo život nazýva Bohom. Život objímajúci sám seba vo svojej subjektivite; žijeme objímaní Prvým Žijúcim, Prvorodeným Synom Života!

Konklúzia: Vedomá kresťanská modlitba sa odohráva uprostred nesmierne mnohorakého života ducha. Hranice medzi explicitnou modlitbou a celkom života sú porézne. Navzájom sa prenikajú až po hranicu stotožnenia!

2) Modlitba pred obrazom! Čo si pod tým predstaviť? Prečo sa vôbec modliť pred obrazom? Dá sa to? Skôr sa modlievame pri obrazoch, v ich susedstve; prípadne „v obrazoch“.

Obrazy ako spoločníkov k modlitbe nevyhľadávam. Obraz totiž môže aj vyrušovať, iritovať, rozptyľovať a aj to často robí. Sú však aj obrazy, ktoré vedia byť pri modlitbe spoločníkmi. Ako? Vedia mlčať s mlčiacim; ustúpia, nepresadzujú sa, len jednoducho ticho „sú“.

¹ Arthur Schopenhauer, *Svet ako vôľa a predstava I.* Bratislava: 2010, s. 365

² Majster Eckhart, *Meister Eckhart Werke I.* Frankfurt am Main: 1993, s. 81: „So begehrenswert ist das Leben in sich selbst, daß man es um seiner selbst willen begehrt.“

Reiner Maria Rilke (1903): „... d'aleko, d'aleko za tým všetkým leží vlast' umeleckých diel, tých obdivuhodne mlčanlivých a trpezlivých vecí, ktoré sú cudzo roztrúsené medzi vecami dennej spotreby...“³

Námietka/otázka: Všetky obrazy predsa visia, mlčia, nehovoria. Ako teda môžu vyrušovať?

3) Ako obrazy mlčia? Ticho sa dá počuť. Nepočujúci nevie čo je ticho; žije vo svete, kde niet rozdielu medzi znejúcim a neznejúcim; vo svete bez zvuku a teda aj ticha. Povedať - obraz je tichý, znamená, že naň nielen hľadáme, ale ho aj počúvame. Paul Claudel nazval svoju knihu o maľbe „Oko počúva“.⁴

Aktívne ticho pozornosti: Stísiac sa začíname načúvať tichu v obraze. Stretávajú a iniciujú sa dve tichá, ktoré sa môžu objasniť. Tichý obraz vyvoláva ticho. Len takto môže byť obraz prítomný pri modlitbe. Podmienkou tichého obrazu však je aby bol prítomný (viď č. 4).

Nie každý obraz zrodilo ticho. Niektoré obrazy sú hlučné, lomozné, šokujúce, ohlušujúce, iritujúce, urečnené; iné sú tiché, mlčanlivé, jednoducho prítomné, nostalgické. Ide o veľmi subtílnu fenomenologickú diferenciáciu. Niekedy obraz - hoci sa inscenuje, predvádza ako „sakrálny“ - v sakrálnom priestore až bolí!

Kardinál Pierre de Bérulle v krásnom texte o mlčaní Márie hľadajúcej na večné Slovo - umlčané detstvom, vo svojom náručí hovorí, že jej život prechádza „od mlčania k mlčaniu, od mlčiaceho uctievania k mlčaniu premeny“.⁵ + Analogická interpretácia obrazu: mlčiaci obraz vedie k mlčaniu; mlčanie k premeny!

Ticho obrazu pozýva do ticha: Ticho obrazu nie je tichom nedotklivým, ľahostajným. Rilke v básni „Starobylé torzo Apolóna“ hovorí o diele, ktoré hľadá na hľadajúceho, hoci ide o torzo bez hlavy, bez očí. Jej posledné verše znejú takto: „... už niet miesta, čo by ťa nevidelo. Život svoj zmeniť musíš.“⁶ Obraz ticho hľadá a nástojčivosť jeho mlčania vznáša neodbytnú požiadavku voči hľadiacemu, mlčiacemu, prihovára sa mu: Volá po zmene života; siaha po Živote, na ktorom skutočné dielo spočíva. Ide o tajomstvo umenia, ktoré bývalo mimoriadne prítomné tradične práve v sakrálnom umení. Dnes sa však zdá, že to už akosi neplatí...

³ Reiner Maria Rilke, Umělecká díla, In: id., ... a na ochozech smrt jsi viděl stát. Praha: 1990, s. 130 - 131.

⁴ Paul Claudel, *L'œil écoute*. Paris: Gallimard, 1946.

⁵ Pierre de Bérulle, *Oeuvres complètes*. Paris: 1856: „Et sa vie se passe ainsi de silence en silence, de silence d'adoration en silence de transformation,...“ s. 988.

⁶ Reiner Maria Rilke, Archaischer Torso Apollons, In: *Gedichte. 1895-1910*, KA I, s. 513 (cf. ... a na ochozech smrt jsi viděl stát, s. 149): „denn da ist keine Stelle, die dich nicht sieht. Du musst dein Leben ändern.“

4) Obraz a priestor. Mnohé obrazy rozvešané v sakrálnom priestore tam nie sú prítomné. Mohli by visieť kdekoľvek a akokoľvek, hocako a s priestorom by neladili... Ide však aj na inú modalitu „neprítomnosti“ obrazu: V galériách, kostoloch, zbierkach visia obrazy zobrazujúce hoci aj biblické výjavy a je zrejmé, že vznikli na objednávku mecénov, či že biblická téma bola pre ne len zámienkou; z takýchto obrazov je cítiť ľahostajnosť, kalkul. Aj takto sú obrazy neprítomné: nie sú totiž prítomné ani samy sebe a teda nemôžu byť prítomné ani priestoru, v priestore ...

Aký je teda vzťah obrazu a priestoru? Vzájomný = obraz môže byť vytvorený pre priestor i priestor môže byť vytvorený pre obraz. Príklad prvého: Giotto a Cappella degli Scrovegni = dokonalé zrymovanie! Rothkova izba v Phillipsovej zbierke vo Washingtone (1960). Obraz má v sebe určitú priestorovosť / implikuje priestor / vyžaduje k svojmu ukázaniu sa istý typ priestoru a zároveň aj priestor sprístupňuje!

5) Autor obrazu pri ktorom sa možno modliť. Cézanne povedal o umelcovi: „Celá jeho vôľa musí byť z ticha. Musí v sebe umlčať všetky hlasy predstáv, zabudnúť, zabudnúť, umlčať, byť dokonalou ozvenou.“⁷ Umelci však často tvrdia opak. Ide predsa o autorský výraz, snahu vyjadriť primárne niečo osobné tak. Ako to nikto iný nemôže... Táto stratégia však väčšinou vedie k únavnej, až nudnej exhibícii... Vytvoriť obraz, ktorý môže doprevádzať modlitbu predpokladá autorské upozadenie!

Wassily Kandinský hovoril o tichu bieleho plátna, o plátne v ktorého tichu mlčia nekonečné možnosti, tonality imaginácie. Ak umelec nepočuje túto tonalitu plátna, tichý obraz s veľkou pravdepodobnosťou nevytvorí...

Konklúzia: Dobré súčasné diela, či diela 20. storočia, ktoré sa už neuchyľujú k figuratívnosti, disponujú osobitou zdržanlivosťou a mlčanlivosťou. Tým sú osobitým spôsobom nadané byť prítomnými v sakrálnom priestore, byť spoločníkmi pri modlitbe. Tým, že „prestali hovoriť“, prestali byť človeku urečneným náprotivkom, ktorý sa sústavne hlási o slovo. Tým, že figurácia/reprezentácia už neponúkajú údajnú „pomoc“ pri porozumení, tým viacej zaväzujú k nefinalizovateľnému vnímaniu; tým zrejmejšie svedčia o tom, ako môže byť obraz významovo nasýtený. Až sa zdá, že figuratívnosť by profanovala...

⁷ *Conversations avec Cézanne* (ed. Michael Doran). Paris: 1978, s. 132: „Toute sa volonté doit être de silence. Il doit faire taire en lui toutes les voix des préjugés, oublier, oublier, faire silence, être un écho parfait.“